

Aliona GRATI

„MIHAILIADA” BASARABENILOR. REGELE MIHAI I AL ROMÂNIEI ÎN FOLCLORUL DINTRE NISTRU ȘI PRUT

CZU:398(=135.1)(478)

<https://doi.org/10.52603/rec.2024.35.08>

Rezumat

„Mihailiada” basarabenilor. Regele Mihai I al României în folclorul dintre Nistru și Prut

Articolul prezintă în premieră un repertoriu de creații, de o excepțională valoare, din spațiul basarabeian: cântece, legende, relatări cu tentă legendară ale martorilor direcți ai epocii, povești moștenite despre ultimul lor rege, Mihai I. Totodată, se pun în evidență principalele arhetipuri invocate de imaginarul colectiv în relatările despre regalitate, în general, și regele Mihai I, în special. Cele câteva decenii de existență a basarabenilor în cadrul Uniunii Sovietice le-au cultivat o ignoranță înfricoșătoare în privința regilor pe care i-au avut. Faptul că basarabenii au o istorie a perioadei moderne, reprezentată de regi, s-a dorit a fi șters din memorie pentru totdeauna. În acest caz, memoria colectivă și folclorul s-au dovedit a fi cu adevărat salvatoare. Poveștile spuse de oamenii simpli au acoperit golul de memorie, reconstituind evenimente obnubilate de istoria oficială. Nedorința de a accepta perversitățile politicienilor contemporani, poveștile basarabenilor au valorizat imaginea morală a regelui Mihai. Inventivitatea populară contemporană favorizează virtuțile lui etice și spirituale. Prin urmare, Mihai I este asociat și investit cu însușiri ideale, precum înțelepciunea, simțul dreptății, integritatea, demnitatea, credința, echilibrul, echidistanța, stabilitatea, iubirea de Neam, de Patrie și de Dumnezeu. Exagerarea însoțind în mod tradițional creația populară se manifestă în atitudinea pasionantă, nota de mister imprimată poveștii, tonalitatea care sugerează că evenimentele narate sunt într-o imediată vecinătate cu lumea metafizică.

Cuvinte-cheie: cultura populară orală, imaginar colectiv, memorie colectivă, regalitate, Basarabia.

Резюме

«Михаилиада» бессарабцев. Король Румынии Михай I в фольклоре, возникшем между Днестром и Прутом

В статье впервые представлен репертуар современных и новейших народных произведений, имеющих исключительную ценность в бессарабском пространстве: песни, легенды, рассказы-легенды непосредственных свидетелей эпохи, сохранивших память о своем последнем короле Михеае I. В то же время выделяются основные архетипы, вызываемые коллективной памятью о королевской власти в целом и о короле Михеае I в частности. Несколько десятилетий пребывания бессарабцев в составе Советского Союза породили пугающее незнание в отношении королевей, которые у них были. Не секрет, что у бессарабцев есть история периода, представленная королями, которую пытались навсегда стереть из их памяти. В этом случае коллективная память и фольклор оказались настоящи-

ми спасителями. Истории, рассказанные обычными людьми, заполнили пробел в памяти, реконструируя события, заретушированные официальной трактовкой истории. Не желая мириться с фальсификациями современных политиков, бессарабцы высоко ценили моральный облик короля Михеае. Современное народное воображение воссоздает его этический и духовный облик. Поэтому Михай I ассоциируется и наделяется идеальными качествами, такими как: мудрость, чувство справедливости, честность, достоинство, вера, уравновешенность, стабильность, любовь к Нации, Отечеству и Богу. Преувеличение, традиционно сопровождающее народное творчество, проявляется в эмоциональном отношении, ноте таинственности, запечатленной в рассказе, в тональности, предполагающей, что рассказываемые события находятся в непосредственной близости от метафизического мира.

Ключевые слова: устная народная культура, коллективное воображаемое, коллективная память, королевская власть, Бессарабия.

Summary

„Mihailiada” of the Bessarabians. King Mihai I of Romania in folklore between the Dniester and Prut

The article presents for the first time a repertoire of modern and recent popular creations, of exceptional value, from the Bessarabian space: songs, legends, accounts with a legendary tone by direct witnesses of the era, inherited stories about their last king, Mihai I. At the same time, the main archetypes invoked by the collective imaginary in the stories about royalty, in general, and King Mihai I, in particular, are highlighted. The Bessarabians' several decades of existence within the Soviet Union cultivated a chilling ignorance about the kings they had. The fact that the Bessarabians have a history of the modern period, represented by kings, was wanted to be erased from memory forever. In this case, collective memory and folklore proved to be truly saviors. The stories told by ordinary people filled the memory gap, reconstructing events obscured by official history. Unwilling to accept the perversities of contemporary politicians, the stories of the Bessarabians valued the moral image of King Mihai. Contemporary popular inventiveness favors his ethical and spiritual virtues. Therefore, Mihai I is associated and invested with ideal qualities, such as wisdom, sense of justice, integrity, dignity, faith, balance, equidistance, stability, love of Nation, Fatherland and God. The exaggeration traditionally accompanying popular creation is manifested in the passionate attitude, the note of mystery imprinted on the story, the tonality that suggests that the narrated events are in close proximity to the metaphysical world.

Key words: oral popular culture, collective imaginary, collective memory, royalty, Bessarabia.

Introducere. Îndelungata absență a regilor României în Basarabia a creat un gol de memorie pentru noile generații de basarabeni. Regele ca „centru ordonator” (Evseev 1994: 156), legitimat de tradiție, condensând în jurul său oameni conștienți de existența lor națională, a prezentat pentru inginerii lui *homo sovieticus* un obstacol și un argument pentru a-l trimite în subsolurile istoriei. Într-un context în care, decenii la rând, numele monarhilor României au fost pronunțate doar într-un registru denigrator, vizita regelui Mihai I din vara anului 2006 în localitatea Țiganca, raionul Cantemir, a creat premise pentru revizitarea nestingherită în trecut nu numai pentru specialiștii în istorie, ci și pentru cetățenii de rând. La evenimentul din 1 iunie, cu ocazia inaugurării și sfințirii *Cimitirului Românesc de Onoare*, restaurat după distrugerile sovieticilor, au fost prezenți numeroși locuitori din Republica Moldova, în special din satele de la sud. Femeile locului s-au apropiat de rege cu sarmale și plăcinte. El a gustat și a exclamat: „*La uite-te cât sunt de bune!*”. Apoi Ecaterina Dimitrov i-a cântat un cântec foarte trist despre luptele de la Țiganca din vara anului 1941: „De la Țiganca la vale/ Mare foc și mare jale,/ Se oprea lumea în cale,/ Și-n treaba de mândru soare,/ Ce e asta, frățioare?! Mare foc, și mare jale,/ Doamne, bombe cum cădeau,/ Și ostașii se pierdeau...” (Dimitrov 2018).

Prezența regelui Mihai I al României, 64 de ani mai târziu, a constituit un semnal pentru toată lumea că trecutul se poate revizita nestingherit. Cercetările din psihologia socială au constatat și au analizat forța cu care iese la suprafață potențialul acumulat în urma idealurilor îndelung reprimite ale unei colectivități. Imediat după eveniment, în presă au apărut informații descoperind supraviețuitori care l-au văzut pe rege aievea, s-au înmulțit mărturiile, s-au țesut povești și legende. Articolul prezintă în premieră un repertoriu de creații populare „moderne” și „recente” de o excepțională valoare din spațiul basarabean, de la cântece, legende la relatări cu tentă legendară ale martorilor direcți ai epocii și povești moștenite ale rudelor mai tinere ale acestora despre ultimul lor rege, Mihai I (Eretescu 2004: 272). Totodată, se vor pune în evidență principalele arhetipuri invocate de imaginarul colectiv în relatările despre regalitate, în general, și despre regele Mihai I, în special.

Metodologia adoptată. În povestiri, Mihai I se profilează întotdeauna ca un personaj pozitiv. Observațiile actorilor implicați înregistrează caracterul reținut, buna educație, seriozitatea structurală ale celui care urma să devină de două ori regele lor. Acestea fac materia unor „pilde” cu mici reflecții asupra valorilor înalte, așa cum sublinia savantul A. Gurevici: „Să nu uităm că acest material de viață, care demon-

strează o incontestabilă capacitate de observație a predicatorilor, o reacție subtilă la realitatea de fiecare zi și lipsa totală a tendinței aristocratice de ignorare a „josului” și „neliterarului”, a cotidianului neestetizat, adică adevărul despre viață, așa cum este, că acest material se propune nu pentru el în sine și nici pentru a arăta viața oamenilor în condiții reale, ci în legătură cu anumite reflecții despre valorile înalte” (Гуревич 1989: 312).

Memoria orânduiește estetic amintirea martorilor, transformând-o în poveste, care, așa cum punctează Gilbert Durand, „asigură în fluctuațiile destinului supraviețuirea și perenitatea unei substanțe”, întrucât „orice amintire din copilărie, prin dubla-i putere a prestigiului pe care-l conferă lipsa de griji primordială <...> e din capul locului operă de artă” (Durand 1998: 402). Nu se poate trece cu vederea aspectul sentimental al poveștilor care denotă nostalgie după realitățile de altădată și speranță într-un viitor mai bun. Se poate vorbi chiar și de funcția cultică, de credința subliminală a evocatorilor în puterea de reactualizare a trecutului prin actul de a nara. Aceste întoarceri la esențial sunt expresii ale năzuirii libertății – acel „lux suprem care zădărnicește destinul” (Durand 1998: 396). Inconștient, ea reactualizează arhetipuri, dar și un univers imaginar al poveștii, adică un cronotop (Бахтин 1975: 296-301), care depinde de structurile epicii populare, fiind cultivate și de producțiile culturale ale epocii.

Imaginea regalității. În perioada în care au trăit în componența Regatului României, basarabeni aveau o profundă considerație față de suveranii lor. Era un sentiment structural, ancorat în lunga tradiție de cărmuire monarhică, care nu a dispărut în epoca modernă a regilor. Mai ales că, după 1918, încă de pe băncile școlii, copiii din această provincie, la fel ca și copiii din întregul regat, însușeau, odată cu interpretarea *Imnului Regal* la începutul lecțiilor, credința de nezdruncinat în caracterul sublim al regalității. Nu se putea uita ușor, de pildă, poemul lui V. Alecsandri *10 Mai* însoțind, în perioada interbelică, orice început de an școlar, care, fiind drastic interzis după anexarea Basarabiei la URSS, a devenit o piesă de folclor. Și în prezent, după atâția ani de clandestinitate a textelor, mai poți întâlni basarabeni de o respectabilă vârstă care îți recită dintr-o răsuflare epopeea fondatoare în miniatură despre descălecatul lui Carol I pe pământul românesc, fără să-i cunoască autorul. Având o memorie excelentă, la 94 de ani, Efrosinia Sofronovici cântă cu o deosebită expresivitate atât *Imnul Regelui*, cât și *10 Mai*, așa cum le-a auzit de la fratele ei mai mare. La rândul său, „badea Ion” le-a învățat la școală, în 1939 (Sofronovici 2021). Mitul despre bunul rege nu a dispărut în cele câteva decenii

de comunism, ci a supraviețuit în amintirile și imaginarii locuitorilor până în zilele noastre.

Chiar și după devastările din iunie 1941, populația Basarabiei avea nevoie de acces la o lume aparte pentru a-și alina drama. E adevărat, lucrurile reveneau la normal, învățătorii haretiști își reluau lecțiile la școală. Aflăm din mărturia Nadejdei Malev că regele și regalitatea continua să le creeze starea de spirit a elevilor la începutul anului de învățământ: „Țin minte că m-am dus în clasa întâi în septembrie '41. De acum eram iarăși români, pentru că, în '40, dispăruse cetățenia. Când am intrat în clasă, era învățătoarea, ne-am ridicat, a intrat și preotul, și am cântat împreună «Trăiască Regele/ În pace și onor /De țară iubitor/ Și apărător de țară!». Pe mine tare m-a impresionat chestia aceasta și tare îmi plăcea. Pe urmă toate s-au schimbat” (Malev 2019).

În perioada interbelică, vizitele membrilor familiei regale la Chișinău sau oriunde în altă parte a provinciei au lăsat în memoria martorilor oculari amintiri de neuitat. Oamenii comentau, inventau povești și legende depășite cu evlavie încă mulți ani după aceste evenimente. În imaginația populară, faptele regilor căpătau un caracter fabulos și alimentau scenariile unor povești care alcătuiau o mitologie memorabilă. De-a lungul anilor sub regimul comunist, aceasta (mitologia) a fost pusă la index și nu a avut cum să evolueze. După dezmembrarea Uniunii Sovietice, subiectului regalității nu i s-a acordat nicio atenție, depozitarii creațiilor populare pe această temă au fost descurajați să le dezvăluie. După toate probabilitățile, multe materiale interesante au intrat în neant odată cu moartea purtătorilor de patrimoniu imaterial, eventuali informatori.

Mama și fiul. Mihai se bucura de o atitudine aparte în școlile din Basarabia, mai ales în anii domniei sale. Manualele, caietele școlare, ziarele și timbrele poștale ale vremii erau pline cu efigiile copilului drăgălaș, apoi ale adolescentului robust implicat în activități de instruire militară sau sportivă, în cele din urmă, ale tânărului prinț Mihai. Fotografii cu micul rege în brațele mamei sale, principesa Elena, se aflau în toate sălile de clasă. Fețele lor frumoase, nobile, senine și luminate de iubire au atins inimile tuturor. În marea lor majoritate, mama are expresia unei tristeți discrete. În schimb, chipul micuțului Mihai se bucură de inocența și lipsa de griji a junelui învăluit în dragoste maternă. Suferința și răbdarea îngerească a mamei, în contrast cu vitalitatea debordantă a copilului, aminteau icoana Maicii Domnului cu pruncul în brațe. Asocierea aceasta mistică dintre corpul uman natural și esența divină, eternă a monarhilor, care își trăgea rădăcinile adânci din gândirea europeană medievală (Kantorowicz 2016), va

avea desigur repercusiuni asupra mentalului colectiv. Oamenii continuau să arate fețelor regale un respect la limită cu evlavie religioasă.

La 31 octombrie 1942, în vârstă de 21 de ani, regele Mihai a sosit la Chișinău, împreună cu regina-mamă Elena. Pentru a ridica moralul localnicilor, guvernul român a hotărât să sărbătorească un an de la eliberarea Chișinăului de sub ocupație sovietică printr-o serie de manifestări de însemnătate politică și religioasă. De la gară suita regală s-a îndreptat spre *Cimitirul de Onoare din Chișinău*. Ecaterina Silveanu, o locuitoare a Chișinăului, își amintește bine momentul în care regele Mihai și regina-mamă Elena au coborât din automobile și s-au îndreptat spre cimitir. Își mai amintea că acel cimitir „A fost foarte frumos și foarte îngrijit!” (Silveanu 2011: 21). Asocierea subiectului regalității cu ordinea și curățenia nu este întâmplătoare. Pentru nostalgicul înrădăcinat în tradiție, mai presus de realitate stă dependența de absolut.

Spre centrul orașului regele Mihai și regina-mamă Elena au mers în convoi cu un echipaj deschis, tras de cai albi cu escortă. În 2019, Nadejda Malev, martoră directă la acele momente, își spunea povestea sa: „Dar tot în perioada ceea țin minte, era în '42, eram cu mama la piața centrală. Se apropia 1 septembrie și mama ne-a luat să ne cumpere hăinuțe și tot ce ne trebuia pentru școală. Am ieșit de pe Armească pe Alexandrovscăia, pe atunci strada centrală, și am observat că era agitație. Mama ne-a luat de mână și ne-a zis să mergem să vedem și noi ce se întâmplă acolo. Am văzut că dinspre gară venea un echipaj, un faeton, cum îi spuneam noi pe timpuri, cu niște cai frumoși albi. Și când a ajuns în dreptul nostru, știi cine era? (Z. I.: Cine?) Mihai I cu mama sa! I-am văzut de aproape. Regina purta o rochie liliachiu deschis, pal, mărgelile albe lungi și o pălărioară cochetă, iar el stătea în picioare cu mâna pe umărul mamei sale. Era îmbrăcat ca militar. Așa l-am văzut prima dată pe Mihai. Aveam 8 anișori. Țin minte că m-a emoționat foarte mult. Dar era atât de frumos! Era tânăr! M-a impresionat anume faptul că la școală cântam «Trăiască Regele» și acum îl vedeam aieva! Părea incredibil!” (Malev 2019).

Tata și fiul. Imaginația populară a fost impulsivă mai ales de vizitele lui Mihai în Basarabia. Producții folclorice asociate cu acest subiect oferă o imagine alternativă la cultura instituționalizată, a presei de exemplu. Pe de o parte, ele reflectă cunoașterea colectivă a realității în formă de „comentariu despre oameni și aspecte mai proeminente” (Bîrlea 1981: 47), pe de altă parte, acestea se pliază pe structura epicii populare ancorată în timpul sacru al credinței și dictată de arhetipurile imaginarului simbolic.

Chiar și atunci când relatează cu fidelitate o realitate autentică, poveștile despre vizitele regelui Mihai dezvoltă modulații lirice sublime și leagă personajul de valorile cele mai respectate ale imaginarului colectiv pe subiectul regalității și de semnificațiile simbolului împăratului (regelui): autoritate, educație, cultură, moralitate, demnitate, echilibru, echidistanță, stabilitate și iubire de Patrie și de Dumnezeu.

Regele Mihai I a fost în Basarabia de mai multe ori. Prima sa vizită oficială a avut loc în luna iunie a anului 1935, însoțindu-l pe tatăl său august, Carol al II-lea. Inițiind o serie de deplasări în partea de est a țării, în orașele Hotin, Bălți și Chișinău, pentru a întări sufletul monarhic după reîntregire, suveranul a ținut să fie însoțit de fiul său. Vizita regelui și a principelui a fost organizată „cu mult fast după un ritual bine pus la punct de regele însuși, îmbinând aspectul religios cu cel militar. Prezența suveranului trebuia să capete o semnificație de apoteoză legendară, ce renăștea vremurile voievodale de altădată” (Grati 2020: 113). Pe 3 iunie 1935, Carol al II-lea și Mihai au coborât din tren în gara Chișinău. Era o zi însoțită și promițătoare. Oamenii simpli, de o parte și de alta a străzii, îi scaldau în afecțiune și flori. La o bună distanță de timp, în 2016, chișinăuianca Valentina Savițchi își amintește acel emblematic tablou întipărit în memoria ei pentru totdeauna. În 1935, era elevă și stătea, împreună cu alte colege, pe strada Alexandrovscaia ca să salute suita regală. Și iată că minunea i s-a arătat: „Carol stătea în mașină, alături de rege era Mihai, era mic” (Savițchi 2016). Timp de mulți ani, Valentina Savițchi a păstrat cu fidelitate mai multe fotografii ale Regelui Mihai și ale întregii familii regale.

Pe 4 iunie 1935, Carol, Mihai și membrii guvernului s-au deplasat cu automobilele escortate de trei avioane spre Hâncești, pentru a vizita palatul Manuc Bei. În ziua respectivă, împreună cu alți elevi de la școală, a fost adusă, în mod organizat, cu căruțele pe marginea șoselei ca să salute suita. Ea povestește, într-un interviu, cu limbaj savuros de țărăncă cu har nativ în ceea ce privește povestitul cum l-a văzut pe rege și l-a îndrăgit pe principe: „...era la Hâncești. A venit un boier și a vrut să se stroiască (construiască) în Hâncești și s-a dus la rege și a cerut să-și facă casă. Dar regele era mititel. În vremea ceea era de 16 ani. Când s-a mântuit boierul, a murit sau s-a dus în altă parte, a rămas mama lui să trăiască în casele celea. Și a poruncit la rege să se ducă să primească casa de pomană... cu colac de pomană. Amu când a venit ziua ceea, eram la școală în clasa a doua. S-a dat ordin la toți proprietarii din Basarabia, așa se numea atunci, să se ducă lumea la șosea, căci el o să treacă pe șosea, să iasă să-l vadă lumea. Ne-am dus și noi aici la Ialo-

veni, cu căruța. Am așteptat mult. Se vede că venea de departe tare, de prin târg. Și el a trecut pe șosea cu mașina descoperită și cu Mihai alături. Amândoi... Și toți au început a striga «Uraaa!», «Uraaa!». Ei, iaca, vine! Ne-am aranjat. Ne aranjau profesorii. Și el ne dădea din mână. Apoi s-au întors înapoi. Și iaca cum l-am văzut pe Rege! Apoi ce să zic, avea mama un frate, apoi taman ca fratele acela al mamei era la înfățișare” (Grosu 2018).

Martor ocular la celebra vizită din 1935 la Chișinău a fost și basarabeanca Valentina Sturza. Evocând, în 2017, povestea la distanța unei vieți întregi, aceasta pare mai plină de mister și fabulos: „Am avut fericirea în viața mea să-l văd pe Majestatea Sa Regele Mihai de două ori. Prima dată în vara anului 1935, când, împreună cu Majestatea Sa Regele Carol al II-lea al României, au vizitat orașul Chișinău și, la întoarcere spre București, au trecut prin orașelul Hâncești, unde au fost întâmpinați de un cor care a cântat imnul regal: «Trăiască Regele,/ În pace și onor,/ De țară iubitor,/ Și-apărător de țară!». Tatăl meu care a fost decorat cu Crucea de Aur de către Majestatea Sa Carol al II-lea s-a apropiat și i-a înmănat Regelui un colac, așezat pe un prosop foarte mare și frumos, având de jur împrejur horbotică croșetată de mama. Majestatea Sa Carol al II-lea a luat, zâmbind, colacul, l-a sărutat și i l-a dat persoanei care îl însoțea, s-a salutat cu tata, strângându-i mâna, a vorbit ceva cu el, apoi s-a salutat cu tot poporul, ridicând mâna. M-am uitat atent la Prințul Mihai, un băiat extrem de serios, îmbrăcat în uniformă de străjer – costum și bască albastră. Dânsul n-a zâmbit nici măcar o dată” (Sturza 2017).

În a doua sa vizită la Chișinău, pe 6 ianuarie 1940, de ziua Botezului Domnului, Mihai a reușit să atragă și mai mult atenția. În dorința de a le arăta cetățenilor ferma sa hotărâre de a apăra granițele țării, regele Carol al II-lea a decis să-și petreacă sărbătorile de iarnă în mijlocul trupelor, începând cu granița de Vest și încheind la Chișinău. Principele Mihai își însoțea tatăl la această sărbătoare. Și acest eveniment a lăsat urme memorabile în amintirile martorilor oculari. În 2003 Edit Rorer, o evreică din Chișinău, și-a depănat povestea asumându-și rolul de povestitor al unei istorii excepționale, ce depășește o simplă evocare a unui episod autobiografic: „Ce fel de zi a fost? Era pe înserate. Orașenii se plimbau pe bulevard. În aer plana ceva special. «Regele!!! Uitați-vă, regele!!!». «Unde e? Unde?», ne întrebam, eu și prietena mea, trecând prin preajma magazinului «Galeria». «Domnișoarelor, nu vorbiți prea tare!», ne mustră o doamnă severă. «Iată-L pe Majestatea Sa!» – a zis cu voce atenuată, prietena mea Larisa Zabiranik, ridicându-și capul brusc. Emoțiile o răvășeau. La balconul primă-

riei se aflau două persoane: un om de statură înaltă, maiestuoasă – regele Carol al II-lea și foarte tânărul încă, preafrumos ca un prinț din poveste, moștenitorul Mihai. Majestatea Sa își fuma trabucul, privind publicul care trecea și îl saluta, iar prințul Voievod Mihai, căci așa se numea atunci – Doamne ce frumos era! – se uita în jur cu o vie curiozitate” (Rorer 2003).

Făt Frumos cu păr bălai. Domnișoarele Chișinăului îl percepeau pe Mihai ca pe un tânăr cuceritor cu o deosebită înzestrare fizică și îl admirau cu răsufierea tăiată. Multe din ele îi păstrau fotografia ascunsă în vreo carte sau sub o pernă. Compararea prințului cu un personaj folcloric desprins dintr-un basm, cu un Făt Frumos pe cal înaripat era un loc comun al timpului. Iată doar o strofă cu circulație mare în acea perioadă: „Și-a trimis, să ne întregească/ Iarăși glia – un Mihai –/ Tânăr domn, viță regească/ Făt Frumos cu păr bălai”.

În toamna anului 1941, Mihai I ajunge în localitatea Țiganca, această vizită fiindu-i prima în calitate de rege. În acel loc, în iunie–iulie 1941, în lupte grele cu armata sovietică și-au pierdut viața mulți soldați și ofițeri ai armatei române. La solemnitatea de înaugurare a cimitirului de la Țiganca au fost prezenți locuitori din satele din împrejurime, de pe ambele maluri ale Prutului. Printre ei era și Violeta Țăruș, care avea pe atunci doar 9 ani. Abia mult mai târziu, ea a scos în evidență virtuțile morale ale suveranului, evocându-le într-o atmosferă nostalgică, cu profundă sete de absolut: „Era frumos, tânăr, el a fost un om deosebit față de toată lumea, ne-o plăcut. A dat mâna cu noi, cu școlarii, ne-o întâmpinat, ne-o vorbit frumos. Au aplaudat oamenii. Doamne ferește, multă lume a fost!” (Țăruș 2017).

Regele, apărător de țară. Prințul Mihai nici nu împlinise nouăsprezece ani când România a fost silită să cedeze Basarabia Uniunii Sovietice. La 22 iunie 1941, prin ordinul mareșalului Ion Antonescu, armata română trece Prutul pentru a elibera provincia. Chestiunea Basarabiei și nordului Bucovinei era un deziderat foarte popular, de aceea vestea a declanșat exaltarea generală a populației, după cum reiese din ziarele timpului. Însă cele mai răvășitoare, mai sincere și mai convingătoare sunt mărturiile oamenilor simpli care au simțit războiul pe propria piele, au suferit și și-au sublimat suferința în creații orale.

Cel puțin două cântece ostășești de o excepțională valoare, create în acei ani de război, îl invocă pe Mihai. În primul, creatorul anonim surprinde drama basarabenilor, cărora războiul le destrăma familiile punând vrăjmășie între frați. După toate probabilitățile, cântecul surprinde o situație specifică momentului, când bărbații locului erau nevoiți să lupte unul împotriva celuilalt pe baricade dușmane. Regelui i se

cere, cu o ușoară nuanță de reproș, să găsească o soluție pentru a opri această luptă nimicitoare. Primul cântec ostășesc se numește *Are mama patru frați*: „Ș-am zis verde de doi brazi/ Are mama patru frați/ Și toți patru-s concentrați. // Doi pe malul Prutului/ Doi pe malul Nistrului,/ Doi pe malul Prutului,/ Doi pe malul Nistrului./ Nistrule, apleacă-ți malul/ Ca să treacă mareșalul. // Mareșalul a trecut/ Grele lupte s-a-nceput./ Mareșale Vod-Mihai,/ Grele lupte, dar mai ai?/ Ce le faci de nu le-mpaci/ Că rămân copii săraci. // Mor bărbați în bătălie/ Și femei în văduvie. // Mai bine să mori acasă/ La copii și la nevastă. // Că nevasta te-a boci/ Și copiii te-or jeli” (Buhnă 1981).

Al doilea text, cu titlul *Cântec ostășesc*, constituie o variantă a temei: „Voievodule Mihai/ Multi războaie mai ai,/ Multi războaie mai ai,/ Și le faci de nu le-mpaci?/ Și le faci de nu le-mpaci?/ Că rămân copii săraci/ Mor flăcăi în bătălie/ Mor tațai în bătălie/ Și-napoi n-o să mai vie. // Rămân satili pustii/ Rămân satili pustii/ Fă, Doamni, pași-mpăraț,/ Fă, Doamni, pași-mpăraț/ Că rămân copii argați/ Fără mami, fără taț/ Rămân satili pustii/ Și mami fără copii” (Iordache 1977).

Regele, ctitor de biserici. După luptele din 1941, situația din Basarabia era dezastruoasă și impunea măsuri speciale de redresare. Proiectul financiar „Împrumutul reîntregirii” a fost destinat să faciliteze reconstrucția unor clădiri și biserici. Autoritățile duceau o politică de susținere și de promovare a Bisericii basarabene, contribuind financiar la restabilirea lăcașurilor sfinte devastate în timpul primei ocupații sovietice (Guțuleac 2010: 229-240). Mai multe mănăstiri și biserici au fost redeschise și susținute financiar pentru a-și putea continua activitatea (Realizări 1942: 35).

Beneficiarul ajutorului financiar pentru restaurare a fost mănăstirea Curchi. Regele a avut o relație deosebită cu această mănăstire așezată într-un peisaj arcaic. Cel mai probabil, a vizitat-o de mai multe ori și până la devastarea ei în '40-'41. Părintele Ieremia afirmă că: „Regele Mihai venea deseori la mănăstire. Și-a făcut și ziua de naștere aici. La stăreție este un balcon <...> regele ieșea seara la ceai cu starețul. Toate locurile acelea au rămas. Ce vrem noi acum e doar să ne ajute cu oleacă de reparație. Că, dacă o veni, să aibă ce vedea, să nu moară de tristețe” (Părintele Ieremia 2007).

Și în perioada reconstrucției, mănăstirea a fost vizitată de două ori de către regele Mihai, făcând importante donații bănești. Ilie Butnaru, un angajat la lucrările de reparație în acei ani, brodează pe canavaua poveștii un fapt spectaculos: „Odată, regele a venit cu o escortă de motocicliști, pentru prima dată vedeam așa ceva” (Ilvițchi 1999: 77). Localnicii își iu-

beau regele, vizitele lui aveau o puternică rezonanță în sufletele lor, încât orice venire a sa genera știri senzaționale și legende. O poveste halucinantă circula cu ocazia sfințirii, pe 8 septembrie 1943, a bisericii restaurate. Se zice că țăranii din localitățile din preajmă au așternut covoare pe tot drumul de la Orhei până la Curchi pentru a-l întâlni pe tânărul rege Mihai și pe mama sa, care erau și ctitorii bisericii (Corobceanu 2010: 16).

Alte ficțiuni despre regele Mihai I. Vizitele fulminante ale regelui în diferite localități au dat prilejul localnicilor să creeze povești și chiar anecdote incredibile. De pildă, scriitorul Serafim Saka a evocat o anecdotă auzită de el de la niște țărani vârstnici despre o escapadă cu avionul a regelui în satul basarabean Vancicăuți: „Basarabia era un pământ binecuvântat de Dumnezeu în care regele, mare iubitor de zboruri aviatice, a aterizat, în una din tinerețile sale raiduri, la Vancicăuți, pe toloaca din fața casei lui Nichita Roman, poreclit apoi «aeroplanul», așa cum avionul de numai două locuri al regelui i-a înfocat, la decolare, streășina casei acoperite cu stuf” (Saka 2018: 9). Gravată adânc în amintirea localnicilor pi-oși, întâmplarea a avut loc, probabil, prin 1943, când, după ce făcuse o adevărată pasiune pentru avioane, regele a obținut permisul de pilotaj.

Cele mai nostime, dar și cele mai interesante momente sunt crâmpiele rămase în memoria generației succesoare celei din generația regelui, a copiilor care au auzit despre el de la bunici, moștenindu-le structura perceptivă, înclinația către inventivitatea care mitologizează, creează imagini insolite. Un nepot reține din poveștile bunicii sale, Liuba Laktionov (numele de fată Zestrea), născută la Vorniceni în 1927, că prințul „era tare frumușel” (Vizir 2018). Rudele Margaretei Chiorescu (s. Codreanca) își amintesc faptul că aceasta ținea portretul lui Mihai ascuns în rama de lemn din spatele oglinzii sale (Ișaeu 2018).

Filtrul succesiv al subiecților implicați în proiecția figurii lui Mihai sporește caracterul fictiv al evocărilor, îndepărtează de documentul istoric în așa măsură, încât ne justifică să le putem percepe ca pe niște plâsmuiri populare, adică să le credităm ca pe orice mit, după o logică a percepției artei populare în genere. Pictorul Aurel Guțu își amintește că la el în sat (s. Corpaci, r. Edineț) locuia un om care a făcut parte din Garda Regală și care, se zice, l-ar fi salvat pe prinț de la înec. În Căușeni trăia un om care afirma că l-a învățat pe Mihai să meargă pe bicicletă (Guțu 2018).

O altă versiune, aproape incredibilă, presupune că la nordul Republicii Moldova (s. Glinjeni, r. Fălești) trăiește o soră de pe tată a regelui Mihai, cam de aceeași vârstă cu el, născută la Iași. Din spusele lui

Ștefan Melnic, a cărui noră este o nepoată a doamnei în cauză, mătușa Ana Ambrozie este la chip „fix regele Mihai”. Povestea spune că Ana a venit în vacanță la o prietenă în Basarabia în timpul războiului și, după ce a trecut Prutul, au nimerit împreună sub un bombardament. Rudele de la Iași au considerat-o ucisă sub bombe. Ana însă s-a căsătorit la Glinjeni, a născut doi copii, a lucrat mulți ani șefă de club, însă despre trecutul său a refuzat să vorbească. După deschiderea frontierei, Ana și-a cumpărat bilet la Iași, dar acolo nu a găsit nicio rudă, iar casele dispăruseră în timpul războiului (Melnic 2018). Nimeni nu poate confirma veridicitatea datelor din poveste, acest lucru nici nu este necesar. Neconfirmată ca fapt al realității, povestea nu își pierde semnificația. Ea rămâne poveste.

Viața privată a regilor a fost mereu în centrul atenției, fiind dezbătută și exagerată de către supuși. Poporul generează reprezentări mitizante despre regele său ca în timpurile lui Alexandru cel Bun sau Ștefan cel Mare. Poveștile create de colectivitate se pliază pe un tipar al ficțiunilor populare preocupate de figurile emblematice ale trecutului. În imaginarul colectiv, regele are neapărat o sumă de virtuți demne de urmat. Publicistul Ștefan Melnic, redactor la revista „Alunelul”, afirmă că prin părțile satului său de baștină circulă o vorbă ce se leagă de subiectul regelui Mihai: „Când soarele va fi în dreptul bisericii, aici să-mi fiți!”. Originea acestui enunț se trage dintr-o poveste a mamei sale Tatiana. Când aceasta era tânără, tatăl ei, Ioachim Postolache, avea grijă de doi cai albi și de careta regală. I s-au dat de la Soroca ca să-i îngrijească bine, să nu-i ia la arat și când se va întâmpla să vină regele prin acele părți să i le pună la dispoziție. Caii primeau porție specială de la statul român. Se întâmplă să vină la Tatiana un flăcău. Tatăl înhăma caii la caretă, îi dădea flăcăului hățurile și îi zicea: „Când va fi soarele în dreptul bisericii, aici să-mi fiți!” Și tinerii plecau la plimbare în careta regală (Melnic 2018).

Cândva locotenent în armata română la Șabo, localitate din sudul Basarabiei, Vasile Bologan (s. Selemet, r. Cimișlia) afirmă că a dat mâna cu regele, când Majestatea Sa făcea inspecții pe front. Întâlnirea l-a marcat atât de mult, încât din acel moment se ridica în picioare ori de câte ori se vorbea de rege și chiar îi imita gesturile. De exemplu, când voia să spună ceva, ridica mâna dreaptă și spunea „Atenție!”, așa cum, cică, făcea regele (Bârcă 2018).

Concluzii. Cele câteva decenii de existență a basarabenilor în cadrul Uniunii Sovietice le-au cultivat o ignoranță înfrigorată în privința regilor pe care i-au avut. Faptul că basarabenii au o istorie a perioadei moderne, reprezentată de regi, s-a dorit a fi șters

din memorie pentru totdeauna. În acest caz, memoria colectivă și folclorul s-au dovedit a fi cu adevărat salvatoare. Poveștile spuse de oamenii simpli au acoperit golul de memorie, reconstituind evenimente obnubilate de istoria oficială. În trecut fie spus, numerele de revistă „Basarabia” care reflectă vizitele lui Carol al II-lea și Mihai I în Basarabia lipsesc și în prezent din colecția Arhivei Naționale a Republicii Moldova. Bunăoară, mărturia Eudochiei Grosu despre vizita familiei regale la castelul Manuc Bei este unică în felul său.

Probabil și din nedorința de a accepta perversitățile politicianilor contemporani, poveștile basarabenilor au valorizat imaginea morală a regelui Mihai. Inventivitatea populară actuală favorizează virtuțile lui etice și spirituale. Prin urmare, Mihai I este asociat și investit cu însușiri ideale, precum înțelepciunea, simțul dreptății, integritatea, demnitatea, credința, echilibrul, echidistanța, stabilitatea, iubirea de Neam, de Patrie și de Dumnezeu. Exagerarea însoțind în mod tradițional creația populară se manifestă în atitudinea pasionantă, nota de mister imprimată poveștii, tonalitatea care sugerează că evenimentele narate sunt într-o imediată vecinătate cu lumea metafizică.

La rândul său, regele Mihai contează pe popor atunci când crede că doar el poate sta în calea acțiunilor incorecte ale politicianilor. În 1992, transmitea tinerilor români următorul mesaj: „Ei văd în voi principala piedică în calea încercării de restaurare a comunismului. Ei întrețin haosul pentru a vă descu-raja, pentru a vă face să credeți că orizontul realizării personale vi s-a și închis. Ei poartă răspunderea pentru sutele de mii de români care și-au încercat norocul pe alte meleaguri, și tot ei astăzi, fac tot ce le stă în putință ca voi, care v-ați ridicat piepturile goale în fața armelor, să părăsiți țara și să trăiți printre străini, suferind de dorul de Țară, care, lipsită de voi, de energia, entuziasmul și optimismul vostru tineresc, nu va putea renaște” (Pădurean 2024: 105).

Notă

* Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului „010402 Cultură și politică în contextul schimbărilor regimurilor politice: de la Basarabia românească la Republica Moldova”.

Lista informatorilor

Bârcă C. Informator, localitatea: or. Chișinău, 2018; culeg. Gheorghe Bologan.

Buhnă R. Informator, a.n. 1981, localitatea: s. Iargara, r. Leova; culeg. Mariana Cocieru. În: Arhiva de Folclor a Institutului de Filologie.

Dimitrov E. Informator, 80 de ani, localitatea: s. Țiganca, 2018; culeg. Domnica Condrea (Botea).

Grosu E. Interviu realizat de Zinaida Izbaș cu Eudochia Grosu în emisiunea „Viața amintirilor, viața împlinirilor” realizată la Radio Moldova, 27.05.2018.

Guțu A. Informator, localitatea: or. Chișinău, 2018; culeg. Gheorghe Bologan.

Iordache M. E. Informator, 71 de ani, localitatea: s. Chiștelnița, r. Telenești; culeg. E. Junghietu, Z. Leporda, Z. Izbaș. În: Arhiva de Folclor a Institutului de Filologie, CEAP1045/1/149/1, 1977, bob. 190, nr. 11.

Ișaeu M. Informator, localitatea: or. Chișinău, 2018; culeg. Gheorghe Bologan.

Malev N. Interviu realizat de Zinaida Izbaș în emisiunea „Viața amintirilor, viața împlinirilor” realizată la Radio Moldova, 10.02.2019. Nadejda Malev, jurnalistă, sora scriitoarei Vera Malev, autoare a romanului „Recviem pentru Maria”, dedicat Mariei Cebotari.

Melnic Ș. Informator, localitatea: or. Chișinău, 2018; culeg. Gheorghe Bologan.

Părintele Ieremia. Informator; culegători: Tudor Ci-reș, Simona Lazăr, reportajul „Regele așteptat să-și ia portretul votiv”. În: Jurnal Național, 24 iulie 2007.

Rorer E. Din interviul cu Edit Rorer în timpul filmărilor filmului documentar „Cinci melodii lungi cât 100 de ani”, regizor și scenarist Arnold Brodicianski, 2003.

Țăruș V. Informator. Sursa: reportajul „În timpul vieții Regele Mihai a fost de cinci ori pe teritoriul Moldovei”. În: Prime TV, 16 decembrie 2017.

Sofronovici Efrosinia. Informator, localitatea: s. Batâr, r. Cimișlia, 18 martie 2021.

Sturza V. Informator, 88 de ani, localitatea: s. Ciuciu-leni. În: Ziarul Național, 06 decembrie 2017.

Vizir E. Informator, 44 de ani, localitatea: or. Paris, 2018.

Referințe bibliografice

Bîrlea O. 1981. Folclorul românesc, vol. I. București: Minerva.

Realizări. 1942. Realizări în Eparhia Chișinăului de la dezrobirea Basarabiei până în prezent (august 1941 – septembrie 1942). În: Buletinul Arhiepiscopiei Chișinăului, 1942, nr. 5, septembrie, p. 35.

Corobceanu S. 2010. Voronin l-a șters din ctitori pe Regele Mihai. În: Curierul ortodox, nr. 05 (226), 20 mai, p. 6.

Durand G. 1998. Structurile antropologice ale imaginarii. București: Univers Enciclopedic.

Eretescu C. 2004. Folclorul literar al românilor. O privire contemporană. București: Campania.

Evseev I. 1994. Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale. Timișoara: Amarcord, p. 156.

Grati A. 2020. Vizite regale la Catedrală. În: Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură, nr. 1 (An. II), p. 105-121.

Guțuleac Al. 2010. Profanarea și distrugerea patrimoniului bisericesc sub prima ocupație sovietică (1940–1941). În: Biblioteca Științifică a Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei. Chișinău, vol. 13 (26), p. 229-240.

Kantorowicz Ernst H. 2016. *The king's two bodies. A Study in Mediaeval Political Theology, with a new introduction by Conrad Leyser.* Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Ilvițchi L. 1999. Mănăstirile și schiturile din Basarabia. Chișinău: Museum.

Pădurean B. 2024. Regele Mihai I și Basarabia, o viziune asupra viitorului. Declarații și documente din perioada exilului regal, 1989–1993. În: *Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură*, nr. 1, 2024, p. 102-110.

Saka S. 2018. Regele părinților noștri. În: *Revista literară*, nr. 1, 2018, p. 9.

Savițchi V. 2016. Chișinăul din anii războiului. Anatol Petrencu în dialog cu Valentina Savițchi. În: *Destin românesc*, nr. 2 (96), p. 11.

Silveanu E. 2011. Apud Maria Vieru-Ișaev. Secvențe din istoria Cimitirului Eroilor din Chișinău. În: *Cimitirul eroilor din Chișinău. Recviem sau Renaissance?* (grupul de inițiativă: Mihai Tașcă, resp. de ed. Z. Jalbă, N. Popa [et. al.]). Chișinău: Bons Offices.

Бахтин М. М. 1975. Проблемы литературы и эстетики. Москва: Художественная литература / Bakhtin

М. М. 1975. *Problemy literatury i estetiki.* Moskva: Khudozhestvennaya literatura.

Гуревич А. Ю. 1989. *Культура и общество средневековой Европы глазами современников.* Москва: Искусство / Gurevich A. Yu. 1989. *Kul'tura i obshchestvo srednevekovoy Yevropy glazami sovremennikov.* Moskva: Iskusstvo.

Aliona Grati (Chișinău, Republica Moldova). Doctor habilitat în filologie, profesor universitar, Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova.

Алена Грати (Кишинев, Республика Молдова). Доктор хабилитат филологии, профессор, Институт истории, Государственный университет Молдовы.

Aliona Grati (Chisinau, Republic of Moldova). PhD of Philology, University Professor, Institute of History, Moldova State University.

E-mail: alionagrati@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4289-2054